

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО
ЄВАНГЕЛИКА.

26

Володимир Боровський

ІСТОРІЯ МОЙОГО ВИЗВОЛЕННЯ

1950.

Детроїт, ЗДА — Вінніпег, Канада.

dlasporiana.org.ua

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО
ЄВАНГЕЛИКА.

26

Володимир Боровський
Проповідник Української Євангельсько-
Реформованої Церкви.

ІСТОРІЯ МОЙОГО ВИЗВОЛЕННЯ

“Коли Син отже визволить вас, то справді ви будете вільні” Івана 8, 36.

1950.

Детроїт, ЗДА — Вінніпег, Канада.

Printed in Canada
by
The Christian Press, Ltd., Winnipeg, Man.

Володимир Боровський
(Знімка з 1933-го року)

“Але наступає година, й тепер вона є, коли богомільці правдиві вклоняться будуть Отцеві в душі та в правді, бо Отець Собі прагне таких богомільців. Бог є дух, і ті, що Йому вклоняються, повинні в душі та в правді вклонятись” Івана 4: 23-34.

“Як у слові Моїм позостанетеся, тоді справді моїми учнями будете, і пізнаєте правду, — а правда вас визволить!... Коли Син отже визволить вас, то справді ви будете вільні” Івана 8: 31, 36.

“Шукай правду, слухай правду, вчи правди люби правду, говори правду, борони правду аж до смерти!” — Іван Гус.

А я тихо
Богу помолюся,
Щоб усі слов'яни стали
Добрими братами,
І синами сонця правди,
І еретиками
Отакими, як Констанцький
Єретик великий!
Мир мирові подарують
І славу вівіки.

Тарас Шевченко в поемі
“Іван Гус”.

ПЕРЕДМОВА.

Автор цієї книжки є не лише членом, але й проповідником Української Євангельсько-Реформованої Церкви, що в ній працював в Західній Україні до приходу большевиків в 1939 році. Через переслідування большевиками релігії, автор мусів залишити Батьківщину і втікати на Захід, бо йому загрожував арешт і депортація в сибірські концентраційні табори. Перебувши там щасливо всі нацистівські та воєнні страхиття, авторові вдалося за допомогою Світової Церковної Служби в 1947 році дістатися до Злучених Держав Америки. В "Історії мого визволення" читач знайде подробиці і причини, які включили автора до лав українського церковно-реформаційного руху і зробили його ревним пропагатором цієї ідеї серед свого народу.

Реформоване християнство вже мало в Україні своїх ревнителів в 16-му столітті, цебто у тому самому часі, коли розпочиналися церковно-реформаційні змагання в Західній Європі. Лишень через несприятливі історично-політичні обставини та єзуїтську протидію — цей рух, на превеликий жаль, тоді занепав, і через те ми в релігійному житті відстали на 400 років від інших передових народів.

У половині 19-го століття цей рух відроджується в Україні у формі баптизму-“штундизму”, а на початку 20-го століття—також і між українською імміграцією в Північній Америці не лише у формі баптизму, але й у формі реформованого (кальвінського) християнства. Пізніше, цей реформований (пресвітерський) рух покликав до життя Українське Євангельське Об'єднання Північної Америки, що на прохання з Галичині та Волині, послало туди своїх проповідників для допомоги у церковно-реформаційній роботі своїм братам.

Автор цих рядків належить до піонерів цього руху на Волині. Він був би радий, щоб мільйони українців відчули на собі також правдивість слів Христа: “Коли Син визволить вас, то справді ви будете вільні” (Івана 8: 36), як це він відчув на собі, і щоб вони визволились від всяких гнітючих забобонів, упереджень, пересудів та духовного примітивізму, а навчилися дивитися на світ очима Христа, поглядом всеобіймаючої любови, примирення й виrozumіння та зростали в розумінню правди і волі Божої.

З молитвою до Бога і в щирих сердечних бажаннях передає читачам це скромне свідощтво на славу Божу —

АВТОР.

Соняшні роки.

Родився я в православній родині в Україні, і мої батьки старалися мене виховати в науці та звичаях православної церкви, хоч самі вони були толерантними до людей інших релігійних переконань. Мій батько походив з Поділля, що було до революції під Росією. В 1907 році він отримав посаду медичного фельдшера в Рівенщині на Волині й там я виріс.

Під час першої війни мого батька забрали до війська. Я мав тоді 7 років. Мама лишилася з п'ятьма маленькими дітьми. З них я був найстаршим. Не була це їй легка справа дати нам раду, а до того налягала на неї журба за долю нашого батька, що був наражений на війні на кожному кроці на смертельні небезпеки. Вона часто кликала до себе на поміч до праці стареньку бабу Луцьку, а та не раз на картах ворожила мамі, або коли хтось з дітей захворював, викачувала того яйцями, умотивуючи це тим, що хвороба походить з переляку і це допоможе.

Підчас тієї війни кілька разів траплялися пожежі в нашому містечку. У таких випадках мама завжди давала дітям в руки образи, і ми їх тримали перед хатою, в надії, що вони відвернуть огонь від нашої хати.

Майже щонеділі я ходив до церкви.

Мама давала мені кілька копійок, щоб я за них купив свічок та поставив перед образами Ісуса, Марії та святого Миколая. Йдучи до церкви, я по дорозі заходив до жидівської крамниці та купував собі цукерків, хоч більшу половину лишав на свічки.

Раз на рік перед Великоднем я ходив до сповіді. Я мусів відмовляти певну кількість "Отче нашів" та бити певне число поклонів.

У школі я був завжди пильним учнем на лекціях релігії. Тільки одного разу трапилося таке, що нас кількох хлопців заховалося за клуню і не пішли на науку "Закону Божого".

Особливо я любив бути в церкві на різних річних урочистостях, як: храмове свято — на Спаса, на Різдво, Великдень, Зелені Свята тощо. Правда, я більше був під церквою, ніж в церкві, бо там можна було зустрітися з товаришами, побавитися з ними, а навіть позбиткувати.

Нас підростків особливо вабило "діяння". Тоді біля церкви розпалювали вогонь, що мав нагадувати, як то колись вояки вартували гробу Христового. Тієї ночі кожен господар мусів бути на сторожі, бо шукаючи матеріялу на ватру, молодь крада все, що їй траплялося під руки. Особливо шукали всяких бочок із смоли. Однієї такої ночі один з наших школярів подав думку піти на жидівське "окописько" і вкрасити з грубих дощок зроблене накриття, що звичайно жиди клали поверх мо-

гили. Він мав перший тоді в нашій місцевості електричний кишеньковий ліхтарик і він помагав нам виконати наш замір. Була це тяжка праця, але ми таки це накриття принесли та на вогні біля церкви спалили. На "діяннях" завжди у церкві, аж до початку Великодньої відправи, читалося "Діяння Апостолів" у церковно-слов'янській мові, якої, майже, ніхто не розумів.

Ми жили близько римо-католицького костела. Я був часто і там на Богослуженнях. Особливо я любив там слухати добрі проповіді, які рідко можна було почувти в православної церкві.

Ми, діти, переважно блукали та бавилися біля річки, на луках, в лісах, полях. Це було соняшне життя серед чудової волинської природи. Багато часу я перебував на залізничній зупинці. Під час війни проїздили тудою часто потяги з військом і різним воєнним знаряддям. Я дуже любив приглядатися до цього.

Одного дня мамі не було вдома. Я нишпорив по шафах і побачив, що там лежав срібний карбованець. Думаючи, що мама забула про нього, я заховав його в свою кишеню і купив колоду карт. Однак мама зауважила згубу. Питала, чи ми, діти, його не бачили, але всі ми, і я включно, твердили, що ні. Аж мій брат, доглянувши в мене нові карти, сказав про це мамі, і вона догадалася звідки я їх дістав.

Не було ради. Я мусів признатися до свого проступку. Мама забрала від ме-

не карти, занесла назад до крамниці та відібрала свого карбованця.

Згадуючи тут деякі пригоди з моїх золотих, безжурних, дитячих років, не можу обійти мовчанкою того, як не раз я з моїм молодшим братом ставили маленького столика по середині кімнати, застеляли його якоюсь гарною терновою хусткою, а тоді клали на нього хреста, свічки та Євангелію. Сам я вбирав на себе якусь ковдру, що заступала священницькі ризи і тоді з молитовника, в якому була літургія Івана Золотоустого, я виголошував єктенії, а мій брат дякував. Решта дітей були нашими парафіянами.

Мене все турбувало, що я не мав епітрахилія, а тому я рішив роздобути собі його. У мами в шафі лежала колода перкалю. Я відрізав відповідний кусок, зробив проріз, щоб можна було просадити через нього голову, намалював олівцем хрести і епітрахіль був готовий. Під час "відправи" мама викрила шкodu, але тоді обійшлося без кари.

З цього читач може зауважити, що я вже з природи був дитиною релігійно настроєною, традиційно прив'язаною до православія та тримався всяких церковних форм та звичаїв; крім цього любив слухати цікаві розмови старших людей та читати корисні книжки.

Початок "штундизму".

Під час війни в нашій місцевості часто стояли на відпочинку військові час-

тини та були приміщені польові шпитали, особливо тоді, коли фронт підсунувся майже під нашу околицю. Моя мама тоді також купила воза з кіньми. Частину наших речей ми були закопали в землю, а решту навантажили на віз та були готові кожної хвилини рушити в дорогу.

Між вояками, що відпочивали в нашій місцевості, були також євангельські християни, що своїм віровизнанням були тотожні з баптистами, тільки їм не подобалася ця чужомовна для них назва. Вони ставили за основу свого навчання Біблію, признавали єдиним посередником між Богом та людьми й головою Церкви тільки — Ісуса Христа, а не папу, чи священників. Вірили, що людина спасається дармо через заслуги Христа, коли вона щиро кається перед Богом, а де треба, то й перед людьми. Відкидали сповідь на вухо, палення свічок і биття поклонів перед образами, молитву до святих та Марії, не молились за померлих, не вживали церковно-слов'янської мови в своїх Богослужебних зібраннях і молитвах. Молилися не з молитовників, але своїми власними словами, не ходили на паломництва до "святих місць" та відпусти. Відкидали в церкві потребу вживання пишних священницьких риз, кадил, кропид, не цілували образів та хрестів і до них не молилися. Так само не хрестилися рукою та не цілували руки священників. Радили кожному читати Біблію, співали багато релігійних пісень

євангельського змісту, перед тим у нас невідомих; не постили, мали демократичну, виборну управу свого церковного життя. Не вірили, що в причасті хліб і вино перемінюються в тіло і кров, не мали миропомазання як тайни, не святкували днів на честь святих і Марії. Виступали проти возвеличування священників отцями, а між собою називали себе братами і сестрами. Не курили, не вживали алкогольних напоїв, не танцювали, не вживали брудних слів та прокльонів і т. п.

Цей рух баптистів та євангельських християн, був рухом чисто протестантського походження, та відродився в половині минулого століття в Україні і поширювався в різних місцевостях. Від цих вояків “заразилися штундизмом”, як цей рух презирливо називали православні, кілька родин в нашій місцевості. Вони почали робити по хатах свої зібрання та здобувати щораз більше прихильників. Революція, що вибухнула в 1917 році, своєю початковою свободою слова й думки, дуже помагала цьому рухові.

Як кожний новий рух, євангельські християни своєю появою наробили в нас багато розголосу. Ми звикли до того, що українці на Придніпрянщині були всі православними і не думали, що воно може бути інакше. Що протестантизм між українцями був уже відомий в 16-му столітті, а то й пізніше та що 15 км. від нас в с. Шпанові була тоді протестантська громада, про це ніх-

то з простолюддя та пересічної інтелігенції нічого ї не знав, а хто ї знав, то знав як про страшних “єретиків”, “ворогів” Христової, православної церкви, що “фальшували” св. Письмо та були варті тільки прокляття та призирства. Кожен був змушений зайняти якийсь становище до цього нового руху. Більшість займала непримириме, вороже. Я також став по стороні останніх з бажанням переконати їх, що вони є на фальшивій дорозі і їм треба вернутися назад до православія.

Я зо своїми товаришами часто ходив на їхні зібрання з православним катехизом та російською Біблією в руках, доказуючи цим “штундистам” їхні “блуди”. Однак ми завжди зауважували, що вони були добре обізнані з Біблією, і все, що було потрібне, швидко знаходили в ній, а також і відповідні докази, якими досить успішно нас збивали. Це зрештою привело до того, що я зайняв до них цілком толерантне становище, хоч тримався ще далі міцно православія. Але, як пізніше дізнаємось, цей “штундизм” не лишився без впливу на мої релігійні зацікавлення і шукання.

Революція.

Революція, що вибухла в 1917 році в Росії, принесла з собою побіч соціального і національне пробудження різним народам, а є їх там близько двох сотень, що живуть на своїх етнографіч-

них територіях і на тих теренах мали переважаючу більшість населення. Були це фіни, естонці, литовці, латиші, поляки і навіть жида, що були розпо-рошені невеликими групами поміж різ-ними народами Росії та багато інших.

Не лишились тут позаду і українці, що до злуки з Московщиною стояли з усіх поглядів вище від московського народу, через свої живі зв'язки із За-хідньою Європою, чого тоді не робили в такій мірі москалі. Московський цар Петро I, щоб підняти науковий та ку-льтурний рівень москвичів, а також під-нести державне й церковне життя, spro-ваджував з цією метою учених з Укра-їни. Сама церква в Україні також ко-лись значно різнилася своїм культур-ним станом від московської. Майже три-столітній побут України під Москвою, дуже негативно відбився на цій країні, яку лише експлуатували та зрусифіко-ували.

Будучи свідомим цієї кривди, україн-ський народ почав домагатися вживан-ня рідної мови в урядах, школах та цер-кві. Коли ж побачив, що українському національному відродженню не сприя-ють нові володарі Росії та переконав-ся, що від росіян нічого доброго не можна для себе сподіватися, почав зма-гатися за цілковиту політичну самос-тійність своєї країни. Російська рево-люція видвигнула тоді дві пекучі про-блеми цієї держави, які на жаль до те-пер не є ще розв'язані: а саме забез-печення прав усім народам і поодиної-

ким особам на вільне й незалежне життя і забезпечення кожній людині праці, що давала б їй гідне людини життя.

Нас тоді в школі почали вчити української мови, історії та літератури. Дізнавшись тепер про дійсну історію свого народу та його геройську й славу минувшину, я опинився разом з усіма іншими школярами, своїми товаришами, між українськими патріотами. Рівночасно ми були свідками затяжних боїв між військами Української Народньої Республіки та московськими комуністами-більшевіками, між якими не бракувало й наших перевертнів. Червоні москалі, так само як і білі, ніяк не хотіли відмовитися від багатої України. У нас часто стояли постоем українські військові частини, а в повітовому місті, що поблизу нас, перебував якийсь час Уряд Української Держави.

У 1920 році українці, не виборовши у своїх змаганнях ніякого більшого зрозуміння та помочі від потужніших народів світу, були переможені більшовиками і Західня Україна wraz з нами опинилася під Польщею, а Східня під советами. Хоч українцям не вдалося тоді добитися повної політичної самостійності, однак і більшовики і Польща змушені були погодитися з тим станом, що український народ існує та що з ним треба числитися. Хоч одні і другі старалися спритно його денационалізувати, але правно-теоретично мусіли забезпечувати його культурні права на вживання рідної мови.

В Україні під большевиками і під Польщею продовжувалися намагання, чи то спроби, повернути старі традиції у Православній Церкві, а в першу чергу демократичного устрою та запровадження рідної мови в Богослуження та проповідь, що в протестантських церквах Західньої Європи було зроблено ще за часів Реформації та належить до головних здобутків реформованого християнства.

Православна Церква в Росії завжди була державною та виконувала сліпо волю пануючих чинників. Її порівнювали іноді до таємного поліційного відділу. Всі інші релігійні течії між православним населенням за царів надзвичайно тяжко переслідувалось. Все це довело до надзвичайного морального занепаду цієї церкви та її вірних. В практиці та науці було багато вірувань забобонних, і взагалі незгідних з наукою Христа. Було багато сумнівної вартости різних чудотворних образів, мощей, чуд, примусові та непосильні оплати, що їх збирали з вірних за треби, пияцтва між духовенством тощо.

Різні свята, шлюби, хрестини, “храми”, часто перетворювалися в пияцькі оргії перемішані з забавами. Проповідь в церкві була дуже рідким явищем, і все це в чужій мові. Люди молилися мало зрозумілими, церковно-слов'янськими молитвами. В молитві “Отче наш”, можна було чути замість “яко на небі, тако на землі”, — слова: “око на небі, око на землі”. У символі віри замість

“при Понтійському Пилаті”, — чулося: “примостився стріляти”, а в коляді “в плоти Бога бачить” — розуміли, що не в тілі, а в частоколі Бога бачать.

Багато поважних дослідників духово-релігійної та культурної відсталості православних народів в Росії, вбачає причини цього в зацофаному православ'ї, що вбивало в народі всяку критичну і поступову думку і стверджує, що попри політичні царські чинники, ця церква є винна в тому, що там змогли промостити шлях до влади такі темні, антисоціяльні сили, як безбожний большевизм.

Революція в Росії була вислідом пекучої потреби політично-соціяльних реформ у країні, але через політичну невиробленість і незрілість широких мас до демократичних форм правління, її захопили в свої руки рафіновані демагоги і авантюристи, що своїми безвідповідальними та каригідними експериментами створили ще гірші умовини життя, ніж вони були за царя і стали небезпекою для цілого світу. За цю непідготовленість і відсталість мас, церква поносить велику вину. Народи Росії, а особливо Україна, аж ніяк собі не бажали атеїстично-колгоспного комунізму, а хотіли мати забезпечені демократично-політичні права та варстати праці. Цебто вони скорше надавалися до соціялізму, але запроваджуваного дорогою еволюції із забезпеченням свободи для приватної ініціативи та від-

повідальности, але ніяк не для большевицького комунізму.

Правда, православна церква мала пишні, коштовно прибрані святині, величаві Богослуження з прегарними хорами та величним церковним співом. Духовенство підчас відправ вдягалось в осліплюючі блеском одяги, але весь цей зовнішній ритуал та пишнота, не могли заступити християнського духа та змісту релігійного життя, що мав проявлятися у творенні практичного християнського життя людини, родини та держави, витворюючи повільно вищі та справедливіші форми суспільного життя. Наприклад, церква мала велику кількість багатих монастирів, де розкішно жили монахи та монашки, користаючись з багатих земельних наділів та пожертв населення, але взагалі церква не подумала про будову сиротинців, притулків для старців, шпиталів і т. п. Ця частина населення була позбавлена опіки і живилася жебраниною, збираючи її у воріт пишних церков та монастирів. Та церква не мала зрозуміння для практичного християнства.

Всі ці пишні догми і церемонії вгашали у ній християнського духа і вона уподоблювалася гробам побіленим. Знаючи всі слабкі сторони такої церкви, не було тяжко большевицькому "Союзові безбожників" обезчестити і скомпромітувати її до кінця, а потім силою знищити.

Я не радо пишу цих кілька фактів, бо не люблю проповідувати те, що мені

миле ціною критикування інших, але мушу тут це робити в ім'я правди та для ліпшого розуміння читачам тих змін, що пізніше зайшли в моєму релігійному світогляді.

Українці вірили, що демократизацією і українізацією пощастить православну церкву відродити. В Україні під більшовиками було створено Українську Автокефальну Православну Церкву, що начислювала до 10.000.000 вірних на 40.000.000 населення, а в Польщі окремі громади боролися з церковним проводом, що був переважно в руках московської ієрархії, за дозвіл відправляти Богослуження в українській мові. Я належав до тих, що в своїй місцевості домагалися українізації православної церкви, хоч православний священник, російського виховання, з цим не годився і в цьому його підтримували деякі його однодумці. З часом наша парафія перейшла на українську мову, але я світоглядом вже в межичасі був на євангельській, цебто церковно-реформаційній дорозі.

Українська Біблія.

Євангельські християни впали були на добру думку. Вони на кожному ярмаркові в нашому містечку мали на ринку свій столик, на якому продавали Святе Письмо. Там я набув найбільший скарб в моєму дочасному житті, — українську Біблію.

Знайомство з Біблією зробило велику переміну в моєму способі думання

та у підході до життєвих явищ. Світ почав мені цілком інакше виглядати, і я почав його цілком інакше розуміти. Ця книга мене очарувала і збагачувала дивними новими вказівками та мудрістю.

Там я знайшов чудові взірці здорового патріотизму. Йосип, Мойсей, Ісус Навин, Данило, пророки, Павло та багато інших враз з Ісусом Христом, давали мені з цього погляду надхненні приклади, бо показували мені також, що собою являє невідроджений в Бозі народ, і як він віддячує своїм кращим синам. Коли я дотепер уважав, що для підняття життя нашого народу на вищий щабель потрібне поширення культури, освіти, здобутків техніки та науки, то тепер я зрозумів, що він також, і то в першу чергу, потребує духовно-морального відродження. Не тому, що він може стояв нижче від інших сусідніх народів, але тому, що й сусідні народи не стояли вище нього і теж цього потребували. Я бачив надзвичайно поширене п'янство, безконечні судові процеси, перелюбство, визиск, самолюбство, зарозумілість, заздрість, осуджування і т. д.

Я почав цінувати значення правдивої релігії, живого християнства у житті людей, але, як я вже згадав, я бачив оплаканий стан існуючої церкви, в якій всюди панувала переважно лишень зовнішність та мертвеччина, і якої я так не добачував, аж докіль не пізнав Біблії.

Я мав двох шкільних приятелів, а пізніше і колег по проповідництві. Були це брати Теодосій Довгалюк та Теодосій Семенюк. Ми були так заприятені, що можна було нас цілком оправдано називати побратимами. Ми завжди ділилися своїми думками та найінтимнішими переживаннями. Ми проводили цілі вечори на самоті, проходжуючись полями, а не раз, в місячні або зоряні вечори, й лісами, — дебатуючи над різними місцями, перечитаними з Біблії та української і світової літератури. Про це побратимство, я ще буду згадувати частіше, і коли буду вживати слова “ми”, то цим матиму і їх на думці.

Знайомство з Біблією зблизило мене надзвичайно до євангельських християн і баптистів, однак мене відштовхувала від них російська мова, яку вони, хоч і калічили, але вживали у своїй церковній роботі та в проповідях у нас на Волині та взагалі на Великій Україні. Відштовхувало мене також їхнє вороже наставлення до науки та освіти, погорда до культурно-освітнього та українського національного життя. Вони трималися або російщини, або польщини, боячись бути посудженими в українському патріотизмі. Сьогодні можна це хіба пояснити тим, що в тих часах саме будилася національна свідомість в масі нашого народу; українська, не дуже численна тоді інтелігенція, для цього руху не мала зрозуміння і не брала в ньому участі, а також і те, що в тому русі переважало простолюддя. З ча-

сом провідники того руху, що так відраджували своїм вірним вчити дітей в середніх та вищих школах (бо вони псу ють молодь), самі своїх дітей послали не лишень до середніх, звичайно неукраїнських шкіл, а навіть до університетів. Це було причиною, що, не зважаючи на певне релігійне зближення, на мене віяло від цих людей холодом та відчуженням.

Однак це не відчужувало мене від Біблії, навідворот, я вже був знайшов до неї свою власну дорогу. Тим часом я також довідався, якими тяжкими зусиллями український письменник, поет, учений та історик — Панько Куліш, враз з письменником-повістярем — І. Левицьким та ученим Іваном Пулюєм, переклав її на українську мову, щоб дати цю духовну скарбницю широким масам свого народу.

Я дізнався, що великий філософ України, дотепер найбільший в слов'янському світі—Григорій Сковорода, ніколи не розлучався з цією книгою. Я довідався, що один з українських письменників, який є батьком нової української літератури, та удосконалював українську мову в письменстві — Іван Котляревський, був членом Біблійного Товариства та був зацікавлений у поширенні цієї книги. Я вивчив, що Кирило-Методієвці свій перший програмовий маніфест — “Книгу битія українського народу”, базували на цій книзі і цей маніфест був навіяний глибоким духом християнського демократизму.

Я пізнав, що Т. Шевченко черпав життєве надхнення і силу до тяжкої життєвої боротьби саме з цієї книги, яку пристрасно любив, цінив та ґрунтовно знав. Не згірше її знав і наш Іван Франко, а його захоплюючий “Мойсей” — твір, взятий з біблійних мотивів.

Я з’ясував собі, що зазначені діячі і багато їм подібних, були свого роду духовними революціонерами. Вони критикували існуючі в Україні ортодоксальні церкви і їхні думки в більшості випадків збігаються з думками великих західньо-європейських реформаторів церкви. Цебто вони стояли за основними реформами в греко-католицькій та православної церквах.

Коли я про це все довідався, я дуже болів душею над тим, що тоді, коли найкращі сини України так оцінили Біблію і були зацікавлені у поширенні в своєму народі цієї книги, бо відчули на собі її благословення, і зрозуміли її значення для себе та для тих народів, що її прийняли ще в часи реформації, — то православна і католицька церкви робили все можливе, щоб цієї Божественної Книги в народ не допустити. Особливо остання церква впоювала в народ відразу і страх до цієї книги. Тому, на превеликий жаль, і сьогодні мусимо на кожному кроці стверджувати, що народ наш живе цим штучно впоєним в нього отруйним упередженням та пересудом і в своїй масі уникає цієї Книги, хоч цього не робить з корчмами. Найвище користується з катехизисів і мо-

литовників, які містять витяги з Біблії і називає їх через свою несвідомість Біблією.

До сьогоднішнього дня, ані одна з на званих церков не подбала про повний український переклад Біблії, а що зроблено, то зроблено поза ними.

Для мене стала зрозумілою одна жит тева правда, яку я чув і від інших подібно думаючих українців, що в хаті кожного доброго українця, поза всякими іншими, конечно мусять бути і то в першу чергу ці дві книжки: Біблія та “Кобзар” — Т. Шевченка, і то не тільки на столі, але й в серці. Без цих двох книжок не може формуватися здоровий світогляд української людини. Інаше вона буде позбавлена найздоровіших основ своєї духовости.

Зв'язок з Америкою.

На щастя з українських земель Волинь не сама підпала під Польщу. Там ще була й Галичина, яка колись під Австрією мала вільніші умовини життя. Там українське національне життя стояло багато вище як на Волині, де тільки все пробуджувалося. Звідтам ми діставали українські часописи та книжки. Цією дорогою в мої руки попав календар Товариства “Просвіта” зо Львова, з якого я довідався про існування в Канаді українського євангельського журналу “Віра та Знаття”, який видавав пастор Павло Крат. Я попросив, щоб мені прислали цей журнал.

“Волинська трійця” в пластових одностроях. Т. Семенюк, Т. Довгалюк і В. Боровський.

Було це для мене великим святом, коли в моїх руках опинилися всі числа цього журналу, які до того часу з'явилися у світ. З часом я отримав багато іншої української євангельської літератури з Америки. "Канадійського Ранку" польська цензура до Польщі не пускала. Для моїх товаришів і мене було це епохальним відкриттям, що там далеко за океаном існують українці протестанти і вже мають навіть свою літературу.

Зміст цієї літератури та її український патріотичний курс, це було власне те, чого ми не знаходили між "нашими" протестантами — євангельськими християнами та баптистами. З цієї літератури ми могли обізнатися з церковно-реформаційними рухами у світі і в Україні колись, зо станом євангельських церков в різних західньо-європейських народів та в Америці тепер, а також з життям та діяльністю великих реформаторів Церкви. Це знову було те, що могло нам ще краще заглибитися в Біблію та її правди.

Глибше вражіння лишило на мені до вше свідоцтво, яке написав паст. Павло Крат у "Вірі та Знаттю" під заголовком: "Як я знову почав молитися?"

Ми колись багато гарного чули й читали про Америку, особливо нам подобалася її чарівна свобода. Тепер з цієї далекої країни Вашингтона, про якого мріяв в Україні Т. Шевченко, на нас дихнуло леготом оновленої християнської думки та життя.

Скоро по цьому почалася в Галичині

українська євангельська, церковно-реформаційна робота. Її розпочав на прохання людей з краю — пастор Василь Кузів, а відтак пастори — Павло Крат і Лев Бучак, а їм багато помагало в цьому Українське Євангельське Об'єднання Північної Америки, до якого ті пастори належали. Першим з краєвих духовників, що взявся до цієї роботи, був колишній греко-кат. священник — Володимир Федів.

Ми ставилися далі дуже прихильно до всіх намагань українізації православної церкви і де могли в цьому допомагали, але нас тепер уже українізація не вдовольняла. Ми вже відчували потребу реформації цієї церкви в дусі Євангелії Христової, і в цьому напрямку ми самі удосконалювалися і старалися відповідно приготувляти ґрунт до цього.

Переважно наші знайомі та приятелі ставилися до цих наших нових ідей прихильно, або вирозуміло, хоч траплялися рідкі випадки, що нас перестерігали перед ширенням "єресі". Звичайно ми мало боронилися, бо за нас це робили інші. Один з таких оборонців доказував, що безрелігійна людина, це створіння, яке стоїть своїм розвитком нижче худоби.

Причиною того, що ми зустрічали так мало ворожнечі з боку громадянства було те, що нас усі наші українці, старі й молоді, знали як ідейних, чесних і щирих українських патріотів з нашої праці на рідній ниві.

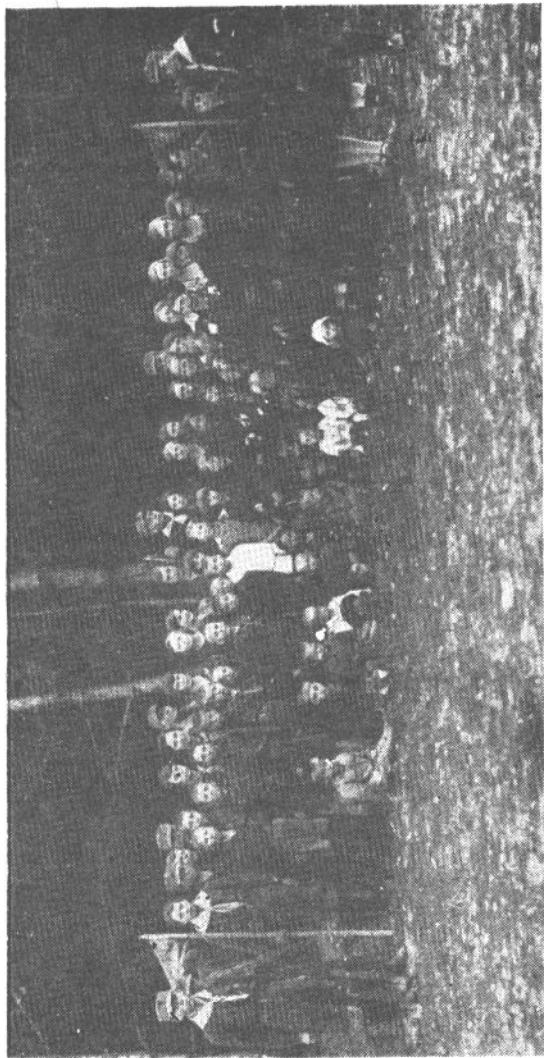
Через старанну працю над нашою ос-

вітою, ми скоро вибилися в передові ряди нашої інтелігенції, і помагали їй чим могли в культурно-освітній праці. Сюди належала читальня Товариства "Просвіта", в якій ми виконували відповідальні функції, а також курси для безграмотних, хор, спортивно-футбольна дружина, драматичний гурток, а найважливіше: чоловічий і жіночий курені пластової молоді в числі 60 осіб.

Наша читальня належала до дуже рухливих організацій в околиці. Вона мала чудову бібліотеку, влаштовувала багато театральних вистав, концертів і спортивних імпрез. Доходи були великі. Найславнішим був наш пласт, перший на Рівенщині, і не виключено, що й на Волині, бо початок його сягає 1922 року. Організатором його судилося бути "волинській трійці", як нас пізніше в Коломиї назвали, а саме: Теодосію Довгалюку, Теодосію Семенюку та моїй скромній особі. До 1928 року в нашому містечку Олександрії відбулися дві славні волинські пластові зустрічі, на яких були визначні українські діячі Волині та Галичини, а також і пластова молодь з Галичини.

Т. Довгалюк і я належали до Повітової Пластової Команди в Рівному. Всі ми три за нашу пластову працю отримали від Верховної Пластової Команди у Львові найвищі відзначення.

Видавали ми також три "місячники" для нашої місцевости. Пластовий — "Скоб", редагував Т. Довгалюк; суспільний — "Трибуна Олександрії", реда-

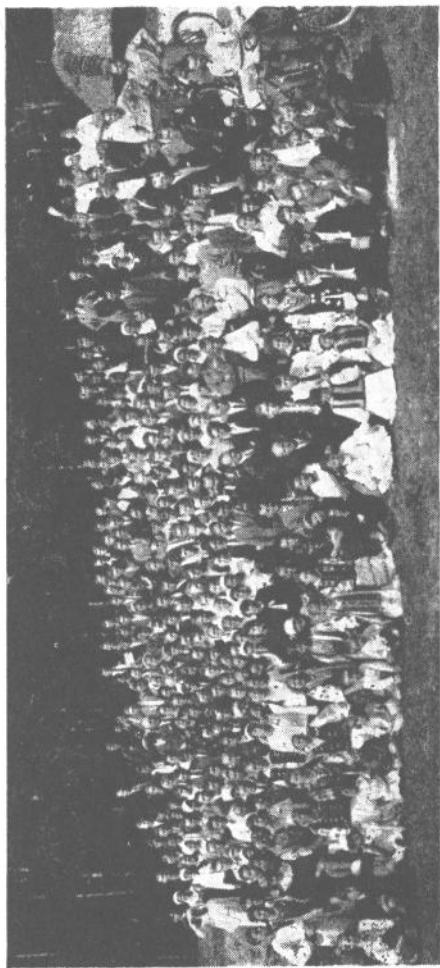

Пластовий кіш в Олександрії, організований "Волинською трійцею".

гував я, та релігійний, оскільки не по-миляюсь — “Духовний Сіяч”, видавав Т. Семенюк. Ми не мали ані машинки до писання, ані циклостилю, писали просто чорнилом в зошиті та давали читати з рук до рук. Це була для нас добра школа плекання культури слова й думки. Не одну статтю, чи оповідання звідти пізніше надруковували українські журнали та часописи. Поза цим я писав статті на пластові теми до преси. Між іншим ми опрацювали проєкт програми “Селопласту”. Тим ми не були в нашій місцевості ніякими анонімами.

Ще варто зазначити, що кожен з нашої “трійці” мав свої окремі обдаровання, які, взявши нас усіх трьох разом, себе взаємно знаменито доповнювали. Т. Довгалюк був поетом і запальним бесідником. Т. Семенюк мав дар повістяря, скромного, але ґрунтовного канцелярійного і бухгалтерійного робітника, а також мовознавця. Я мав дар більше публіцистичний. Що ми були об’єднані одними ідеями і жили однією душею, — це робило нас надзвичайно продуктивними.

Коли я тепер пишу ці рядки в ЗДА, я знаю, що проповідник Т. Довгалюк згинув в 1943 році в советському концентраційному таборі, а проп. Т. Семенюк також був туди вивезений советами, тільки не відомо, чи він ще живе, чи ні. Мушу тут ствердити, що я дуже дошкульно відчуваю їхню втрату. Я відчуваю, що я тільки третина, а не цілість.

Зустріч української євангельської молоді перед 1939 роком в м. Олександрії.

Тепер ми трьох разом могли б дати багато більше для українського церковно-реформаційного руху, аніж я сам та Бог найкраще знає як успішно провадити Свою справу.

Перший виїзд в Галичину.

Українське Євангельське Об'єднання Північної Америки ухвалило допомогти нам здобути потрібну богословську освіту, щоб ми могли посвятити своє життя церковно-реформаційній праці між українським народом. Перевести це було доручено тодішньому прововоді Української Євангельсько - Реформованої Церкви в Галичині. Він ухвалив послати нас спочатку на семи місячний Господарско-Садівничий Курс Т-ва "Просвіта" у Милованю, в Галичині.

Це була для нас надзвичайна подія. Ми багато чули й читали про Галичину і побути там давно мріяли, тим більше, що польський уряд не дуже то собі бажав ближчих зв'язків між волиняками і галичанами. Для мене було особливо тяжко туди дістатися, бо мої батьки і я разом з ними не мали польського громадянства. Ми були бездержавними, а рух цих людей у східній Польщі був обмежений. За допомогою деяких впливовіших знайомих мені таки вдалося дістати дозвіл на кількатижневий побут в Галичині з тим, що там на місці отримаю продовження мого перебування.

У Милованю ми пережили рідкі хви-

лини в нашому житті. Всіх нас волиняків було чотирьох. Четвертий походив з Володимирщини. Ми жили в одній кімнаті разом. Курсанти і вчительський персонал ставився до нас дуже тепло й приязно. Директор школи отримав був аж зо Львова від проводу греко-католицької церкви припоручення, щоб ми не ширили між курсантами своєї ересі. Це його поставило у прикру ситуацію і він просто просив нас бути обережними, щоб він не мав клопоту з духовенством.

На різдвяні свята ми були запрошені в гостину до Коломиї, де ми провели час в родині паст. В. Федева та тодішнього редактора "Віри і Науки". Це перший раз ми попали між українських євангеліків та могли бути на українських євангельських Богослуженнях. Українці-галичани, а також українські євангеліки та євангельська проповідь, лишили на нас незабутні сліди в нашій свідомості та стали могутчою заохотою до дальшої релігійної та культурно-освітньої праці між нашим народом на Волині. Там ми також на одній гостині зазналися з визначним українським шкільним діячем та письменником — Іваном Крушельницьким, що схилився до євангелізму, але пізніше впав трагічною жертвою большевізму.

Повернувшись до Миловання ми мали ще один дрібний випадок з греко-католицьким священником. По Йорданських Святах він зайшов і до нашої кімнати, щоб її посвятити "свяченою" водою. Ми

не могли мати нічого проти цього, бо кімната була власністю школи, та коли він почав нам давати цілувати хреста, ми чемно відмовилися від цього. Правда, він нам на це нічого не сказав.

На місці ми мали також нагоду ближче завітати з церковним життям братів галичан. І тут ми зустріли середньовічну мертвеччину, вигладжену римським єзуїтством. Справді, тут було більше національно-свідомого духовенства, але не бракувало й москвофілів не згірших в своїй ревности від волинських. Зустрічали й людей, які, бачучи визиск народу частиною духовенства та реакційність церкви, впадали у напіватеїзм та розпуку, бо направити лихо не бачили ніяких можливостей.

Частина ж духовенства, інспірована Римом, відчуваючи, що церква потребує оживлення та реформ, вірила, що це може статися дорогою латинізації греко-католицької церкви. Вони заводили celibat, викидали з церков іконостаси, запроваджували "маївки", свята "тіла Божого", дзвіночки, посилювали культ Йосафата Кунцевича і т. д. Українську Автокефальну Православну Церкву в Україні, провід греко-католицької церкви за православними москалями звав — "самосвятами". Спочатку дехто з вірних пробував ставити опір цим новаціям, та за браком соборноправности (демократичного устрою) у цій церкві, на таких людей нападали всі чорні круки, змішували їх з болотом і вони самі "вицофувалися" з поля бою, або "кая-

лися". Тим самим всі розмови про "красу грецького обряду та віру батьків" зводилися на нівець, бо заводився обряд римо-католицької церкви. Про запровадження рідної мови в Богослуженнях з духовенства ніхто й слухати не хотів. Але це не шкодило спритнішим називати цю церкву "українською", хоч папа ніколи й не думав в жодному своєму листі цього слова вжити. Він знав і знає тільки — рутенців.

Час корисної науки скоро проминув, і ми були змушені прощатися з нашими милими новими галицькими приятелями та вертатися на нашу улюблену Волинь.

Поляки виселяють мене з Волині.

Поляки дуже неприязно дивилися на зріст національної свідомости та на культурно-освітнє піднесення в українському народі. У перших виборах до польських парламентарних установ в Волині не було вибрано ані одного поляка. Українці там творили 75% населення. Тепер наближався час других виборів і поляки рішили силою, терором, фальшуванням таки пропхати своїх послів та сенаторів. Було розв'язано Товариство "Просвіту", пласт і взагалі всі ті організації, що гуртувалися біля "Просвіти". Вжито заходів до послаблення зв'язків Волині з Галичиною.

Тоді при владі була партія Пілсудського і її прихильники створили проурядовий Безпартійний Блок Співпраці з

Урядом. На Волині знайшли декого з українців, які погодилися увійти до цього бльоку, і рішили цим бльоком “здобути” всі голоси при виборах. До помочі було взято польських військових осадників, людей переважно морально низьких, лінивих та п'янюг. На передвиборчих вічах вони виробляли різні авантюри у відношенні до своїх політичних противників з інших українських та польських партій.

Після одного такого віча, де осадники до безтяти побили одного польського діяча з партії “Визволення”, мене було арештовано й відправлено до повітового староства в Рівному. Поліціант, що мене арештував, був дуже людяною особою. Підчас мого арешту він зауважив моє збентеження, і тому пробував потішати мене словами: “Не переймайтесь цим. Й. Пілсудський був арештований 60 разів, а тепер є маршалом”. До потягу ми того вечора спізналися і я ночував у родині того поліціанта, який мене супроводив.

Причиною мого арешту мало бути те, що я нібито їздив за день перед тим на якусь політичну нараду. Все це було неправдою. Я знав, що я був молодим та бездержавним і тим самим не міг втручатися до політичних справ польської держави. Виявилось, що за мною слідив поліцейний агент. Я в ту неділю якраз сидів цілий день вдома, щоб хто-небудь не подумав, що я бажаю мішатися до політичних справ. Цей агент зауваживши мою відсутність, зробив

висновок, що я кудись виїхав і зробив на мене донесення.

Поліція і староство через мій арешт попали в досить прикру ситуацію. Не було в чому мене обвинувачувати, тому й видумали, що мої документи були не в порядку. Я не мав при собі своєї “карти побуту”, яка лежала в старостві для продовження. А це з нею треба було робити кожних три місяці і за це платити добрі гроші. Мене посадили на три дні під арешт, куди я пішов без спротиву, бо хотів познайомитися з тюремним життям.

Швидко по цьому я отримав повідомлення, що мене, яко “уцьонжлівего” чужинця, виселяється з Волині, і я можу мешкати в Польщі тільки на просторах заселених чисто польським населенням. Зо мною виселявалося ще кількох “петлюрівців”-бездержавників з Рівенщини під тими самими закидами. Десь в тому часі одного нашого визначного просвітянського діяча в такий спосіб викидали з Польщі до Советів кілька разів, а коли Совети його не схотіли прийняти, то його поліція застрілила на границі. Всі мої та моїх приятелів домагання у справі відклику воевідством виселення, вже, хоч би з огляду на мій молодий вік, не дали жодних наслідків. Я мусів вибиратися з рідних земель на яких виріс, як “чужинець”, в чужий світ, не знаючи до кого, куди та без потрібних матеріальних засобів.

На вигнанні.

Повертаючись до причин мого виселення, вони мені лишилися невідомими, бо слова “уцьонжліви цудзоземєц” нічого ближче означеного не окреслюють, але все таки мусіли бути якісь політичні міркування. Чи я був дійсно політиком? Ні, я не мав наміру ним ніколи бути. Я захоплювався найкращими загально-людськими ідеалами: християнством, пластом та бажанням культурно-освітнього й економічного піднесення свого народу. При цьому я був надзвичайним, вродженим пацифістом. У своєму життю, я ані разу не вистрілив з жодної огнепальної зброї та не відважився зарізати курчати. Я вірив у нове людство та в оновлений мій народ, вихований на засадах євангельської любови та пластових ідеалах.

Але це вже така доля різних ідеалістів, що їхні противники в боротьбі з ними хапаються за нечесні “політичні” та взагалі видумані закиди, бо цим найлегше їх позбутися. Видуманими закидами було засуджено й Христа. Я виїхав до міста Любліна. Затримався там в одній родині, що походила з моєї місцевости. Вона жила в сутерені. Це була маленька кімнатка з маленьким віконцем під стелею. Батько цієї родини заробляв добрі гроші і міг би собі винайняти краще помешкання, але він немилосердно проливав велику частину своїх заробітків. Була зима. Скрізь було безробіття. Я не міг найти собі ніякого

заняття, тому помагав господині та бавив її дитину, але довго не міг там за-триматися, і мусів шукати для себе я-кесь приміщення. Знайшов його в одні-єї каліки, польської вдови, яка зароб-ляла на себе кравецтвом і також жила в пивниці. Я пробував торгуватися з нею, щоб менше платити за мое при-міщення. Однак ця вдова відповіла ме-ні, що я не потрібую цього робити, бо коли я й не матиму чим платити, вона не викине мене з приміщення і не від-мовить мені у їжі.

На великдень запросила мене на гос-тину одна бідна польська, католицька родина, яка жила в приязні з моєю гос-подинею. Там мені сказали: “Ми бачи-мо, що ви є інтелігентна і чесна люди-на. Ми вам не радимо братися за якусь тяжку для вас роботу. Ми будемо ста-ратися також найти вам відповідне зан-яття. А коли б ви були в недостатках, приходьте до нас. Ми завжди безплат-но поділимося з вами стравою і випере-мо вашу білизну”. Вони мені далі ска-зали: “Ми знаємо, що ви українець і протестант, але ми бажали б, щоб та-кими були всі наші поляки”.

Вони порівнювали мій скромний спо-сіб життя з життям інших українців і поляків, що жили у тому місті, де не бракувало неморальности і людського горя, що з нього випливало. Я побачив, що Бог і мені післав, подібно як проро-ку Іллі, вдову з Сарепти. Матеріально мене підтримували мої батьки та прия-

телі з Волині, котрі знали, що я терплю за народню справу.

Тоді я також зауважив, що дехто з моїх колишніх добрих приятелів почав побоюватися мати зо мною якісь явні зв'язки, щоб і самим не потрапити між переслідуваних. Я тоді ліпше зрозумів осамотненого Христа після Його арешту, коли майже всі учні лишили Його Самого, а маса просто виріклася Його. Цим і подібними пережиттями я поглиблював у собі розуміння чудової Божественної Євангелії та Біблії взагалі, бо тільки цією дорогою особистого пережиття її правд, можна відчутти й зрозуміти, де Іван Гус та подібні черпали силу гинути в боротьбі за розкріпачення правди Божої, а також не дивуватися, що й Шевченко в ній знаходив ту ж саму силу.

Одного разу я поїхав до воєвідського волинського уряду у Луцьку з проханням відкликати заборону мешкати мені на Волині. Мені пообіцяли розглянути справу, але рівночасно "порадили" скоріше виїздити з Волині, щоб мене не було арештовано. Сидячи у воєвідському уряді та очікуючи на авдієнцію, я побачив на стіні велику картину, де було змальовано патріотичну польську молодь, яку росіяни вивозили на Сибір. На жаль, на світі нічого не змінюється. Росіяни вивозили поляків, поляки в вільній Польщі вивозили українців і т. д.

На цьому заслання я побув раптом якихось два місяці, а там я отримав повідомлення з Волині, що я маю ставати

до військового побору. Це мені дало нагоду легально поїхати в рідні сторони. На поборовій комісії мене зачислено до "посполітего рушення без броні". Поліція вже мене більше не чіпала, хоч моя справа у воевідському уряді ще не була остаточно полагоджена, і я перебував в моїх батьків.

Виїзд на студії до богословської семінарії.

Ще перед моїм виселенням зроблено мені та моїм товаришам пропозицію поїхати на студії до богословської семінарії в місті Венцборку на Поморю. Ми все вагались і справу виїду відкладали. З однієї сторони, ми, як той Мойсей, раді були бути послушними християнами-євангеликами, але не вірили в свої здібності бути добрими працівниками, особливо в такій святій та відповідальній ділянці, як релігійна справа. По друге, — нам не цілком імпонував рід цієї семінарії. Ми переживали внутрішню боротьбу. По моєму повороті з Люблина нас було ще раз повідомлено, що ми туди можемо бути прийняті і ми на це остаточно погодились.

У цьому моєму виселенню побачив я пізніше не польську, а Божу руку, що цією дорогою мусіла зломити мою впертість і, як Йону, силою загнати до служби в Христовому винограднику.

Настав день від'їзду. Я прийшов про це повідомити поліцію. Там зробили великі очі і сказали, що мене ніхто не

виганяє, і я можу далі перебувати в батьків, але на цей раз я вже їхав добровільно. Ми ще заїхали до Коломиї, звідки з нами, як супровідник, поїхав редактор "Віри і Науки" — добр. В. М. Ми приїхали до згаданого містечка, розташованого в ославленому польському коридорі, де містилася ця семінарія. Ця місцевість була колись під німецьким володінням. Ми зауважили, що тут господарський і культурний рівень різнився надзвичайно від тієї частини Польщі, що колись перебувала під Росією, і навіть під Австрією. Це був цілком новий, інакший світ. Всюди видно було руку досвідченого, взірцевого господаря, хоч землі навколо були піскуваті. Самі поляки, що тут жили, краще говорили по-німецьки, чим по-польськи.

Богословська семінарія була приміщена на терені дому сестер дияконіс і належала до релігійно-добродійних закладів т. зв. Християнського Спільнотного Руху в лоні Євангельської Церкви. Рух цей повстав у цих околицях з духовного пробудження на початку цього століття. Протестантські церкви в Німеччині, а це можна також віднести і до інших країн, що були такі живі та ревні в часах реформації, з бігом століть часто перемінилися в звичайні історичні церкви, заховуючи свої нові традиції та покликаючись на заслуги реформації та свою біблійну правдивість. Багато членів належали до церкви лише тому, що то була віра їхніх батьків і вони в ній були охрищені. Прав-

да, моральний і культурний рівень цих людей стояв вище від християн непротестантських церков, але теплість і брак святого ентузіазму в серцях великої кількості членів церкви багатьох непокоїли.

Подібні рухи у еванг. церквах були відомі й давніше. Противники ці рухи згіржливо називали пієтистичними (набожницькими), чи пуританськими (чистими). Церкві було нароблено багато шкоди раціоналізмом (напрямок, що опирається тільки на розумі), який закрався в певні кола богословів. Цей стан використовували в Німеччині баптисти та інші вільноцерковні течії, що клали головну вагу своєї праці на свідоме навернення своїх членів до Христа і ці рухи починали ставати досить небезпечними для самої евангельської церкви.

Знайшлися вірні, що сказали: "Наша евангельсько-лютерська чи реформована церкви своєю наукою стоять на основах непофальшованої Євангелії і не потребуємо кидати їх та переходити до інших подібних визнань лише тому, що в церкві є багато поверховних християн, а може навіть і проповідників. Ми можемо плекати живе християнство в лоні своєї церкви, не виступаючи з неї творячи свої християнські спільноти і об'єднуючи в них людей, які не вдовольняються поверховним церковництвом, а дійсно стоять на фундаменті свідомого, особистого навернення до

Христа та відродження в Христі кожного християнина.

Цей спільностевий рух продовжував традиції протестантського пієтизму та пуританізму. Сам паст. Т. Кравеліцький, який тоді очолював цілу Спільностеву Дияконію, мимо того, що вже був пастором, навернувся свідомо до Христа через одного віруючого коваля, який зауважив, що його пастор був більше християнином в голові та теорії, чим в серці та в практичному житті.

Дійсно, Церква потребує пробудження та особливого діяння Духа Божого в кожному поколінні, яке має свідомо, пильно та ентузіастично плекати найкращі євангельсько-реформаційні принципи та традиції, що впливають з духа Христового навчання, а не букви та форми.

На протязі 30 років заклади цього руху та розрослися, що об'єднували 3000 сестер дияконіс та до 300 братів дияконів, які посвятили своє життя праці у всіх ділянках спільностевого та церковного життя в різних краях Європи, і навіть у Китаї.

Зовнішній і внутрішній вигляд закладів був ідеальний. Всюди панувала вірцева чистота. Все блищало. На подвір'ю росло багато чудових квітів. Заклади мали власну велику господарку.

Ми жили у Домі Братів. Життя було докладно нормоване, подібне до військового. Йшли спати в 9-тій годині вечері, а вставали в 5-тій годині рано. Починали день вмиванням найменше до

пояса холодною водою та тихою годиною, що була присвячена читанню Святого Письма та молитві. Це був прегарний помисел і я ніколи не пожалію того часу. По цьому йшло перше снідання, під час якого кожен мав сказати вивчений на пам'ять короткий біблійний вірш.

По сніданні ми самі робили найстараніше порядок по всіх кімнатах та на дворі, а в 8-ій годині рано починалося ранне Богослуження, що тривало до 9-тої години. Виголошувані там проповіді докладно й практично освітлювали різні ділянки практичного, людського життя та успосіблення серця і помагали нам краще розуміти Біблію. В 9-тій годині ми їли скоренько, стоячи, друк снідання та до 12-тої години йшли у викладові залі на науку.

Від 12-тої до 1-шої їли обід. Біля столів була самообслуга через визначуваних щомісячно чергових, які також змивали начиння. Їжу приносили з кухні Дому Сестер-Дияконіс, які вмели її чудово приготувляти. Була вона дешева, скромна, але завше поживна та здорова. Їсти мали стільки, щоб ніхто з нас не встав від столу голодним. Від 1-шої до 3.30 год. (старші кляси до 2.30) ми йшли до практичних господарських робіт, а звідти йшли на підвечірок та до дальшої науки, що тривала до 6-тої год. По вечері ще було півгодини Богослуження, а там до 8.45 ми приготувляли свої лекції. Кінчали ми день спільною молитвою.

Часто в цей час можна було почути, як не один з братів, так ми себе взаємно називали, просив інших молитися за різні справи, або за других людей, або перепрошував іншого брата, а то й всіх, коли він чимось кого образив, або поводив себе невідповідно і т. д. Це дуже помагало в плеканню дружнього та широкого співжиття, і ми, дійсно, творили певну духову спільноту, хоч ми й були з різних євангельських віровизнань, а навіть походили з різних народів, бо були поляки, німці, українці і жида разом. Найтяжче було бути християнами нашим жидівським братам. Від них відреклись їхні батьки та найближчі свояки, але вони міцно стояли у вірі та були добрими жидівськими патріотами.

Спали ми взимку в неопалених кімнатах при відкритих вікнах, але так були загартовані, що перестуда й захворювання були в нас дуже рідкими явищами.

Кожного року християнсько-спільнотевий рух в Польщі відбував тут свої річні духовно-будуючі з'їзди, що тривали цілий тиждень. Відбувалися тут також з'їзди здецидованої християнської молоді (ЕС). На ці з'їзди запрошувалося визначних бесідників з закордону. Духовно ми багато з цього користали.

Тут я вперше зацінався із згаданою організацією християнської молоді та став її членом. Організація ця, що бере свій початок зі Злучених Держав Північної Америки, в скорому часі поши-

рилася по цілому світі й зросла в кілька мільйонів членів. Сама вона міжвіровизнавчого характеру та має своїм гаслом: Вірність Христові та тій церковній організації з якої її член походить. Головні її цілі — плекання духовного життя й характерів своїх членів; студії Святого Письма та практику християнських чеснот у родинному, особистому та громадському житті. Також вона дбає про зближення між молоддю різних визнань. Ця організація помагала мені в науці своєю стипендією.

У своєму житті я отже мав щастя бути членом двох чудових організацій молоді. Вони мали великий вплив на формування мого світогляду та характеру. Сьогодні я можу цілком слушно сказати, що коли я у пласті вчився бути людиною, то у цій другій організації я вчився бути християнином.

Життя в цих закладах мало родинний характер і ми так і звали свого ректора "батьком" дому братів, а господиню "матір'ю". Різдво, Великдень, дні уродин "батьків" наших закладів обходилися урочисто. Хоч на цих урочистостях ніхто не бачив ніяких алкогольних напоїв, але настрої був радісно-бадьорий. Споживши каву з тісточками, чи тортами, починалися промови з побажаннями, співи духовних пісень, спільних та хорами; свідоцтва з духовних перебувань присутніх, деклямацій дітей і т. д. 2-3 годині таких свят проминали швидко й непомітно й ми жаліли, що вже приходив кінець.

Заклади мали притулок для старців, сиріт та дві дівочі школи домашнього господарства.

У зв'язку з тим, що у часі мого побуту в цій Богословській семінарії знайшли у мене викінчення деякі внутрішні процеси, я хочу тут над ними зупинитися. Перебуваючи на Волині, я більше запізнався з євангельським християнством теоретично, розумово. Тут я мав нагоду піти в глибину релігійних переживань і відчути християнство вже серцем.

Як я почав молитися?

Тут я мушу вернутися трохи взад. Молитися навчила мене ще мама, а пізніше школа та церква, але це ще не була справжня молитва. Це було мертве повторювання заучених слів. Коли ж я підріс, підо впливом школи та атеїзму, я майже стратив віру в значіння й силу молитви. У кожному разі я її недоцінював і не знав, як її почати. Так це тривало доти, поки я не зустрівся з євангельськими християнами та баптистами, а пізніше з самою Біблією, але і тоді я ще не дуже відчував потреби молитви. Я вірив більше в себе та власні сили.

Головним стимулом, що штовхнув мене на цю дорогу, був такий випадок: Однієї неділі мене повідомили, що в нашому містечку буде проповідувати у євангельських християн на зібранню один приїзджий гість по-українськи, бо знали, що я не радо йшов на російські

проповіді. Я був на цьому зібранню, де й познайомився з цим молодим промовцем, і пройшов з ним шмат дороги до його приятелів. Ми говорили про всяку всячину, але при цьому з моїх уст, за певною звичкою, вирвалося одне слівце, без якого можна було б обійтися в розмові, і мій співбесідник зробив мені чемну заувагу про потребу чистоти в мові.

Це мене надзвичайно засоромило і вдарило по моїй амбіції. Я постановив рішуче позбутися такої звички. Однак я зауважив, що легко ухвалити постанову бути добрим, але коли приходило до діла, цебто, коли мене хтось роздрагував, згадане слівце мимоволі з'являлося в моїй мові. Я кусав себе за язика, але вже тоді, коли воно вилетіло з уст. Я побачив, що мої добрі наміри та амбіція були не вистарчаючими, щоб перемогти те, що вже закорінілось у натурі. І коли одного разу хтось з хлопців мене сильно штовхнув під час забави, це слово знову вирвалося з моїх уст. Цього вже було мені забагато і я відійшов на бік від них. Я рішився просити помочі в молитві від Бога. Це сталося перший раз в моєму житті, коли я почав своїми власними словами з глибини серця молитися до Бога, ствердивши свою безсилість. Моя молитва не була даремна. Я сам не помітив, як я перестав уживати це слово.

Тут в семінарії я мав інший випадок, що знову мене надзвичайно зміцнив у вірі та у силі молитви. Вже кілька років

перед тим я відчував, що мені докучало певне тілесне терпіння. Тут це дійшло до того, що я вже більше не міг витримати і рішився йти до шпиталю та просити лікарської помочі, яка вимагала операції. Я ще пішов порадитися з ректором. Він мені порадив, що заким звернемося до земних лікарів, звернімося перше до небесного. Ми молились. Коли ми після молитви встали з колін, я вже нічого не відчував з моїх болів, як не відчуваю їх і до сьогоднішнього дня. Я тішився, бо переконався, що й сьогодні Господь вислуховує людські молитви і що це не є якенебудь безглуздя, а жива дійсність. У дальшому життю це переконання тільки зміцнювалося.

Чому я став ворогом пияцтва?

По скінченні вищої початкової школи, я один раз з моїми товаришами випив по чарці горілки на прощальній шкільній прогульці. Ця чарка мене тоді дуже засоромила перед іншими учнями, ученицями та вчителями. Я зауважив, що цього факту ніяк не можна скрити, бо і з вуст тягнуло самогоном, і вигляд очей та обличчя і, навіть тон мови зовсім змінилися. Я собі тоді сказав: "Більше такого в моєму житті не повториться!" Пізніше пласт, Біблія, а також мої сумні спостереження над життям п'яниць, зробили мене рішучим пропагатором ідеї тверезості, вірячи, що в першу чергу живі християни мусять давати тут найкращий приклад, бо в нашо-

му народі пияцтво все мало багато фанатичних ревнителів. Воно робило і робить великі духові та матеріальні спустошення.

Справді всі наші п'яки твердять, що вони знають в питтю міру, але так не думають про них ті, що приглядаються до їхньої негідної поведінки з боку.

До того рух українських баптистів та євангельських християн, який вилонився з народньої гущі, бо власне з українського селянства та робітництва, в великій мірі найкраще відбиває в собі духові прагнення незбоченої душі нашого народу, що хотіла і хоче здійснювати Христові заповіді в щоденному житті, а вони були виразно за повним стриманням від всяких шкідливих налогів, в тому й від вживання алкогольних напоїв та тютюну.

Я вже спочатку зазначив, що я мав деякі застереження до певних поглядів цих людей, але в цьому пункті я признавав їм повну слушність і міг їх тільки підтримувати. Правда, не є це нашою справою посилати тих, що курять, чи помірковано вживають алкогольні напитки до пекла, але ми всі, що поділяємо думку тверезости, маємо ревниво ширити ідею некуріння і нагадувати налоговцям: "Все мені можна, та не все користне; все мені можна, та нічому не дам орудувати мною" (1 Кор. 6: 12), а п'яницям таки треба при всій любові допомогти зрозуміти, що "п'яниці... Царства Божого не наслідять" (1 Кор. 6: 10)

Особливо проповідники мають слу-

жити добрим взірцем своєму оточенню, інакше їхні налоги стають причиною спотикання для багатьох. Апостол Павло про це каже так: “Добре не їсти м'ясива, ані пити вина, ні (такого), від чого брат твій спотикається або блазниться, або знемогає” (Рим. 14: 21)

І я потребую Спасителя.

Живучи вдома на Волині, я був зробив великі поступки в поглибленню мого релігійного, євангельського світогляду. Однак це все мало більше теоретичний характер, самих же найглибших і основних правд, яких не можна схопити розумом, а тільки глибиною особистого пережиття та діяння Духа Божого в людському серці, я ще не мав.

Тут в семінарії під впливом благодійних та чудодійних промінів Слова Божого та особистого діяння Духа Божого, я почав помічати дивні внутрішні зміни в моєму життю. Я зауважив, що почав робитися “гіршим”, “псуватися”. Я відкрив у собі різні злі нахили та прояви, що почали мене просто непокоїти та страшити. Це не погоджувалося з тим, що я думав про себе, будучи вдома, де я уважав, що належу до передової молоді, був загально шанованою особою і мав свої заслуги в праці на народній ниві. Я вже навіть починав думати, коли цей “монастир” має мене псувати, то чи не ліпше покинути його та вернутися назад у рідні сторони?

Та в дійсности це не було так, щоб

я робився в семінарії шораз гіршим, противно — я лише збільшував своє самопізнання. Вдома я вишукував у собі тільки гарні сторони, а тут у близькому співжитті якихось 60 студентів, була нагода приглянутися і до своїх негарних сторін і нахилів, що підо впливом промінів Слова Божого особливо робилися видними. Тут я починав розуміти правдивість твердження Івана Кальвіна, який писав: “Хочеш пізнати себе, пізнай Бога; хочеш пізнати Бога, пізнай себе”.

Тут можна було добре помітити, як реагував я на тих, що робили кращі поступки в науці аніж я, цебто були здібнішими. Тут можна було ствердити, як приймаю зауваги чи вказівки інших відносно моєї поведінки, чи праці. За обідом можна було замітити, коли йшов піднос з м'ясом, чи овочами, як людина дивилася за тим, аби їй припав більший кусок. При фізичній праці можна було ствердити нахил до поверховності.

Одного разу, проходжуючись на городі, я приглядався чудовим корчам спілої малини. Без жодної надуми, автоматично — простягнулася моя рука, щоб зірвати кілька ягідок, та на щастя я почув своєчасно другий, внутрішній голос, який сказав: “Не роби цього, бо тут живе до 300 людей. Коли кожен так робитиме, то де кухня візьме овочів, щоб приготувати їх на зиму для спільного вжитку?”

Не тільки підо впливом проповіді,

але й так часто пригадувалися з соромом різні негарні вчинки та занедбаня з минулого, що ставали переді мною, обвинувачуючи та обтяжуючи моє сумління. Те, що я колись уважав цілком невинним і негідним уваги, тепер набирало іншої ваги. Переді мною стояли не раз різні образи. І ті копійки, що я замість їх витратити на свічки, зуживав на цукерки, і та плачуча дівчина, що купалася з іншими товаришками в річці, а ми хлопчачи жбурляли в них камінням і я дошкульно поцілив її. Це було — свого роду-воскресіння гріхів.

Ми не раз писали листи різним людям з проханням простити ті провини, про які вони навіть нічого не знали, бо кривди, чи шкоди, які їм були заподіяні, вони навіть не помітили.

Одного разу я зустрівся з одним братом-студентом. Він був людиною дуже сухої натури, голос його не був симпатичним, а грубим та приказуючим. При праці він любив нагадувати інших, щоб не говорили забагато, а більше працювали. Це мені не подобалося і я відчував до нього досить велику неприязнь. Між нами не було правдивого братнього контакту. Ми більше терпіли, як любили себе.

Коли ми зустрілися одного разу, я не пригадую сьогодні хто з нас перший зробив початок, але ми висказали один другому, що думаємо про себе взаємно в глибині серцець. Ми перепросили один одного, а в молитві просили в Бога прощення наших взаємних провин

та благословення на дальше щире співжиття. Тут здійснилися дослівно слова Св. Письма: "Коли ж ходимо в світлі, як Сам Він у світлі, то маємо спільність один із одним, і кров Ісуса Христа, Його Сина, очищує нас від усякого гріха. Коли ж кажемо, що не маємо гріха, то себе зводимо й немає в нас правди! Коли ми свої гріхи визнаємо, то Він вірний та праведний, щоб гріхи наші простити й очистити нас від неправди всілякої" (1 Івана 1: 7 — 8).

Я відчув, що потребую впорядкування, прощення минулих гріхів, які б маленькі вони не були, а також потрібую провідника і помічника до святости (досконалости) і в теперішньому життю. Я зрозумів, що без впорядкування і очищення дорогою покаяння минулого, не можна розпочати нового життя в будучину. Всі ці переживання відкрили мені одну велику істину, що єдиним, хто може змити вину мого життя, стати моїм освятителем та внести мир і непохитність у мою духову істоту, бо Він вже близько 2000 років тому назад узяв тягар моєї вини і кари на Себе на Голгофському хресті, є — Ісус Христос.

Тут мною цитовані слова Св. Письма зробилися для мене не тільки живими, а найдорожчим відкриттям Божого провидіння. Оце вони: "Це Боже Ягня, що гріхи світу бере" (Івана 1: 29). "Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя

вічне" (Івана 3: 16). "Покайтеся й вірте в Євангелію" (Марка 1: 15). "І сказав Він до них: "Так написано є, й так потрібно було постраждати Христові й воскреснути з мертвих дня третього, й щоб у ймення Його проповідувалось покаяння й прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши" (Луки 24: 46 — 47). "І нема ні в кім іншим спасіння. Бо під небом нема іншого ймення, данного людям, щоб ним спастися ми мали" (Дії Апост. 4: 12). "Бо Христос, коли ми були ще недужі, своєї пори помер за нечестивих". (Римл. 5: 6). "Ти наші провини поклав перед Себе, гріхи ж нашої молодости — на світло обличчя Свого" (Пс. 90: 8). "Всі ми блукали, як вівці, кожен ходив своєю дорогою, — провини ж усіх нас вложив Господь на Нього одного" (Ісаї 53: 6). "Бо й Христос один раз постраждав був за наші гріхи, щоб привести нас до Бога, праведний за неправедних, хоч умертвлений тілом, але Духом оживлений" (1 Петра 3: 16).

Довірившись у вірі Його обітницям, проводіві і ставши на дорогу послуху Його науці, я відчув Христову силу очищення та примирення з Богом. Це є річ, якої нікому жодним словом не можна передати, але яку може отримати і пережити той, що приходить із своїми гріхами та вадами у повному банкрутстві до стіп воскреслого Христа. Я почав тоді розуміти всю трагедію, в яку кидає людину гріх, але і величну, оновлюючу силу прощення, визволення та

оновлення людини в Христі Ісусі. Я усвідомив тоді глибину правди, яку назад привернули людству великі реформатори Церкви, яка захована в словах: “Бо спасені ви **ласкою через віру**, а це не від вас, то **дар Божий**”.

Тепер я знав, що Христос “став нам мудрістю від Бога, правдою ж, і освяченням, і відкупленням” (1 Кор. 1: 30). “Тому то, коли хто в Христі, той створіння нове, — стародавнє минуло, ото сталось нове!” (2 Кор. 5: 17).

Цим усім я не хочу сказати, що сатана вже не мав, чи не має доступу до віруючої людини, але коли ми слідуємо за порадою Христа “Пильнуйте і моліться!” — Він дає нам нові перемоги над злом, зміцнює у нас духовий опір та робить нас здібними не толерувати в собі власних промахів та злих нахилів.

Мої особисті переживання в семінарії далі привели мене практично до основного пізнання однієї з фундаментальних правд проповіді Христової про потребу відродження людини, чи народження людини від Бога, про що говорить Ісус Никодимові: “Поправді, поправді кажу я тобі: Коли хто не народиться згори, то не може він бачити Божого Царства... Коли хто з води й Духа не родиться, той не може увійти в Царство Боже. Що вродилося з тіла — є тіло, що ж уродилося з Духа — є дух” (Івана 3: 3 — 6).

Коли я клав, будучи ще вдома, більшу вагу на потребу реформ в правос-

лавній та греко-католицькій церквах між українцями, то тут я зрозумів, що це є дуже важною річчю правильно розуміти науку Христа, але в парі з цим мусить йти також свідоме намагання працювати і в тому напрямку, щоб людина в світлі Слова Божого зрозуміла свій гріховний стан, покалася, відродилася і навчилася в світі жити по Божому. Цебто в парі з реформацією Церкви має йти реформація людини, а через неї суспільства. Без цього наше християнство все буде половинчастим та кульгавим, бо його вартість лежить не в самій теорії, а в теорії здійсненій в практичному житті.

Тут я зрозумів, чому мене Бог майже силою привів саме до цієї семінарії від якої я так відтягався. Через побут у ній я міг краще зрозуміти наших баптистів та євангельських християн, які також клали особливий натиск на ці правди, хоч вони ще домагалися публичного засвідчення своєї віри водним хрищенням. Тут признавалося важним хрищення в дитячому віці, але клалося вагу на свідоме навернення до Христа та відроджене життя в Ньому.

Геть з упередженням, пересудами та примітивізмом!

Хоч у часі мого побуту в семінарії я перебував переважно між кругами християнської спільноти, я мав також нагоду студіювати життя протестантських церков. Їхній організаційний та ду-

ховно культурний стан був у кілька разів вищий від існуючих у нас історичних церков. Духовенство мало солідну освіту, проповідництво і християнська література стояли на високому рівні, виховання дітей і молоді були впорядковані, церква диспонувала великою кількістю добродійних, наукових і виховних інституцій. Я ніде не бачив під церквами, або на вулицях калік-прошаків, чи сиріт без опіки. Сестри-дияконіси не лише працювали над спасенням своїх душ, але займалися також корисною добродійно-виховавчою роботою в шпиталях, притулках, церкві, родині і т. д. Доми сестер дияконіс і установи, які вони провадили, це були чудові оази порядку, чистоти, краси та зелені з квітами.

І хоч члени християнських спільнот не вдовольнялися у всьому станом своєї церкви, для нас же, що вийшли з православного та греко-католицького примітивізму, ця церква виглядала зразковою та захоплюючою. Ми бачили як далеко відстає наше церковне життя від інших протестантських народів. Я любив бути в тих церквах на Богослуженнях. Особливо в них чарували мене проповіді. Я часто жалував, що тих проповідей не міг повністю записувати, друкувати і масово поширювати.

Тут я побачив на ділі, що життя й праця великих реформаторів церкви не була даремною. Іван Вікліф, Іван Гус, Ульрих Цвінглій, Іван Кальвін, Іван Нокс Мартин Лютер і інші, — чим більше

я їх студіював, тим більше робилися мені дорожчими і рідними. Треба було мати відвагу виступати в обороні чистоти Євангелії у ті часи, коли католицизм був всевладним і безмежно брутальним, і треба було мати надлюдську відвагу. Ці люди не лише її мали, вони показали себе також справжніми велетнями духа. Коли треба було, вони не відступали ані перед погрозами вельмож, ані перед вогнищами.

Вони започаткували релігійно-національні пробудження своїх народів, вони дали початок національним літературам, вони навчили народи поклонятися Богові духом і правдою, а не всяким видуманим божкам (напр.: чудотворні образи, мощі і т. д.) , вони розкрили все ошуканство продажу відпустів, цебто здобуття прощення за гроші. Вони дали народам Біблії в рідних мовах, піднесли ті народи на високий моральний та культурний рівень, спричинилися до демократизації різних націй та запровадження в життя принципів свободи слова й думки.

Я жалів, що ці передові мужі людства є так оплюгавлені в нашому народі всякими сліпими прислужниками Риму та Царгороду. Лютер і Кальвін за нашептом духовенства пануючих церков в українському народі вважаються символами втілення всякого зла. Коли хтось комусь хотів дошкулити, то казав: "Ти гірший Кальвіна чи Лютера!", або прозивався: "Ти нелюде! Ти Кальвіне!"

Я тепер зрозумів у який великий і трагічний у своїх наслідках злочин кинули наш нарід ці сліпі проводирі, відгородивши наш нарід каригідним упередженням та пересудом від згаданих мужів Божих та їхнього великого діла. Якої тільки брехні вони не видумували на цих реформаторів, аби їх тільки упідлити перед народом. Я почав чутися надзвичайно щасливим бути між тими, що продовжують діло цих мужів Божих і студії їхніх писань були коштовним надбанням для мене. Я переконувався, що ці люди вже давно перестали бути власністю одного народу і бажав, щоб вони стали і нашою власністю.

Як мені було прикро, що українське духовенство не видвигнуло споміж себе ані одного такого великого мужа, бо всі реформатори, в більшій чи меншій мірі, походили з духовенства. Справді ми маємо визначних людей з світського стану, які мали відвагу говорити тоном "еретиків" (Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко і інші), але ми взагалі не мали нікого, хто міг би це так голосно і послідовно зробити, щоб духовно сколихнути цілу Україну та збудити її з штучного запаморочення всякими отруйними пересудами.

Ми й сьогодні у модерному світі маємо досить карликів, що мають велику відвагу поза плечима критикувати свою православну, чи греко-кат. церкву, але не мають відваги говорити про це, де треба і голосно говорити з почуттям

повної відповідальности та без всякої боязливости. Рівнож так говорити, щоб Церква й християнство будувалось, а не руйнувалось. Сюди вже належать великі характери, а їх так мало в нашому народі, бо все це зв'язане з великим ризиком і жертвами.

Придивляючись щораз ближче до життя євангельських церков, реформованої та лютерської, і до християнських спільнот, — я побачив, що і вони мають свої недомагання та слабі сторони, але я був щасливим ствердити й те, що передові члени тих організацій це переважно бачили, боліли над тим і стреміли до направи лиха.

Наш ректор твердив, що мимо всіх недомагань євангельської церкви, вона є інституцією милосердя Божого для народу і мав в тому велику рацію. У цьому я пізніше переконався, коли побачив совітських молодих горожан вихованих без всякої церкви. Їхній духовний стан мене перестрашив.

Це є нашим святим обов'язком дбати про те, щоб у церкві не було надужиття, щоб вона стояла на висоті свого покликання. Демократичний устрій євангельської церкви дає тут всякому можливість це робити. У життю особистому й громадському ми на кожному кроці зустрічаємося з недосконалістю, і інакше тут на землі воно й бути не може. З цією недосконалістю треба боротись, але наш критичний підхід ніколи не має стояти на перешкоді сумлінного виконання своїх обов'язків супро-

ти церкви, чи іншої людини. Ми мусимо бути все взірцевими її членами, щобто стреміти до направи лиха, але поборюючи лихо в церкві, не вільно поборювати церкву, яку треба зміцнювати та шукати зближення між здоровими християнськими віровизнаннями і де можливо з ними спільно працювати.

Особливо в наших часах на християнстві лежить велика відповідальність за соціально справедливий стан у суспільстві. Чого не зроблять, або занедбають християни, те будуть змушені пробувати робити безбожники, але чи ми тоді матимемо право жалітися на їх методи й висліди?

З нашого українського становища найкраще схарактеризував євангельську церкву одному українському протестантському посторові покійний грекокат. митрополит А. Шептицький, коли він йому сказав: "Я не боюся євангелізму, бо це релігія інтелігенції, а наш нарід у своїй масі ще далекий від того". Але ми мусіли б спитати, хто ж тоді винен у цій відсталості народу? Чи не існуючі церкви? Коли ж воно має бути нарешті інакше, і хто над цим має працювати?

Мені здається, що у великій мірі цією відсталістю мас можна з'ясувати те, що в нашому народі легко знаходять поширення крайні, руйнуючі релігійні й політичні течії, які вміють легко послуговуватися безоглядно демагогічною критикою, а саме жалувати людей, вдаряючи їх по тому, що у їх найбіль-

ше болить та обіцяючи такі річі, яких ніхто ніколи дати не зможе. Тут взагалі грають на низьких інстинктах, настроях та почуваннях безкритичної юрби. У релігійному життю сюди належать різної категорії “дослідники Біблії” (ягвісти), п’ятидесятники і подібні, а в політичному комуністи та інші прихильники диктатур. Правда, ці організації не жалують засобів на пропаганду.

А тому тяжче наші люди засвоюють помірковані, еволюційні рухи, які підходять до життя із зрозумінням життєвих, скоплікованих проблем та законів, що йдуть, хоч повільно, але певно до всестороннього поліпшення життя на роду без всяких фантастичних обіцянок. Ми живемо в великій мірі крайностями. Або ми фанатичні католики чи православні, або крайні сектярі, а ще більше атеїсти. Або монархисти, чи націоналісти з тоталітарно-диктаторськими тенденціями, або анархисти та комуністи; — а як соціалісти, то, звичайно, з безбожницьким забарвленням.

З тих поглядів, я ніколи не був прихильником дрібничкового крайнього сектярства, а був за створенням церковно-реформаційного руху на кращих зразках устabilізованих світових євангельських церков при близькій, координаційній співпраці між вірними євангельських віровизнань та взагалі мирному співжитті між християнськими церквами даного народу без плекання антагонізмів та фанатизмів.

Тут набирає великої ваги порада виз-

начного діяча Української Автокефальної Православної Церкви, всеукраїнського евангелиста — В. Чехівського, що він її висловив у 1926 році українському пасторові — В. Кузіву. Він радив з огляду на релігійно-духовну незрілість українських мас вжити слідувачу тактику. Він казав: “Ми (автокефалісти) будемо йти еволюційною дорогою, а ви (українські евангелики), йдіть революційною, а прийде час, що ми зійдемося на ґрунті волі Євангелії та волі народу”. Інакшими словами, український евангельський рух може з часом підготувати маси до такого стану, в якому вони будуть здібні прийняти евангельське християнство.

Я був і є надзвичайно гордий з того, що мені припало йти у цій випереджуючій лаві, яка продовжує плекати і розвивати найкращі духово-моральні традиції найліпших синів реформованого християнства, та завітні мрії кращих синів України, змагаючись за здійснення евангельських ідеалів і в моєму українському народові в братній співпраці з передовими народами і визначними особистостями сьогоднішнього християнського світу.

Спроба викинути мене з Польщі.

Чотири річний програм богословських студій вдалося нам зробити за три роки. Час проминув дуже скоро, а він був подібний до тих років, що їх провів апостол Павло по своєму наверненню в пустині.

Семинарія постановила зробити нам прощальну урочистість. День перед тим покликав мене ректор до свого кабінету. Своєю розмовою силкувався він мене приготувати до якоїсь неприємної новини. Виявилось, що він мав папір від поморського воєвідського уряду, в якому мене повідомлялося, що я протягом двох тижнів маю залишити границі Польщі, а це тому, що я знову є "уцьонжлівим щудзоземцем".

Це була для мене дійсно несподіванка. Три роки сидів я в семінарській бурсі майже без всякого контакту із світом під стислою контролею семінарійного проводу, рідко коли читав якунебудь політичну часопис, аж тут знову така напасть. Я так рвавсь до церковно-реформаційної праці між рідним народом у Галичині, куди мав за два дні виїхати, а тут всі надії валилися. Виглядало так, що я вже не зможу попрощатися з рідними батьками.

На другий день була прощальна урочистість для студентів, що скінчили семінарію. Просили мене, щоб і я сказав щось від себе. Я погодився. Бог дав мені внутрішню рівновагу та спокій. Я говорив про те, як Бог зажадав від Авраама пожертвувати свою мрію, свого сына-одинака, і Авраам з великою внутрішньою боротьбою погодився на це. Моєю мрією була праця між своїм народом, коли ж Він бажає, щоб я пішов до поган, чи інших народів, то я і тут є готовий пожертвувати себе.

Почуваючи себе безвинним, я поста-

новив добровільно не залишати Польщі, хиба би мене викинули силоміць. Правний дорадник спільностевих закладів у яких я мешкав, подав у моєму імені відклик до воєвідського уряду, а я тим часом виїхав на Волинь до своїх батьків. Був також у волинському воєвідському уряді, де представив мою справу. Мені там сказали, що оскільки я на Помор'ю нічого злого не зробив, вони підтримають мене, щоб за старі волинські закиди поморський воєвідський уряд не чіплявся до мене, але повітовий староста наказав мені виїхати назад до семінарії і бути там до часу вияснення моєї справи. Я повернувся.

Взяло майже рік часу, щоб цю справу з'ясували. Уряд польський звертався у моїй справі аж до Ліги Народів. Звідтам прийшла відповідь, що оскільки я не є комуністом, то щоб мене до совєтів не викидали, бо це загрожувало б мені фізичним знищенням. Згаданий правний дорадник був огірчений цим затягуванням справи. Перебуваючи в Варшаві він звернувся з цим до відповідного польського міністерства. Там зацікавилися моєю справою і зажадали моїх актів з Торуня і з Луцька. За якихось два тижні вони дали наказ відкликати заборону мешкати мені в Польщі і дати право працювати у церковній діяльності.

У міністерстві сидів дуже благородний радник — пан Собежанський. Він дослідив, що справжня причина мого виселення була та, що католики були

незадоволені з того, що я мав би займатися протестантською пропагандою; Пан радник Собещанський став на тому становищі, що в Польщі існує свобода сумління, і що мені вільно поширювати протестантизм, а католикам вільно боронити свій католицизм, але не при помочі... державної адміністрації.

У справах моєї оборони помагав мені також своїми інтервенціями в державних урядів мій пізніший швагер, що був тоді послом до польського сойму.

Очікуючи майже цілий рік на розв'язання моєї справи, я мав нагоду поповнити моє дальше знання; написав брошуру "Найближчі завдання українського церковно-реформаційного руху", а також привчався у праці адміністрації видавництва християнської літератури.

Довідавшись, що в міністерстві моя справа вже полагоджена позитивно, за кілька тижнів я поїхав до воевідського уряду. Там вже мене знали. Сказали, що мій папір пішов на підпис до воеводи і я тими днями поштою його дістану.

Знову минуло якихось два місяці, а папір не приходив. Принагідно мусів цю справу в воевідстві знову порушувати наш правний дорадник. На його інтервенцію папір вислано до староства, але воно не спішилось мені його вручити. Я поїхав туди. Політичний референт прийняв мене дуже ввічливо і казав зачекати. По двох годинах він мені сказав, що мій папір з дозволом на даль

ший побут в Польщі загубився та щоб я їхав додому. Вони затребують з воєвідства інший, і мені його пришлють. На це було потрібно дальших місяців часу. З новим ударом, але спокійним серцем, я вернувся до семінарії.

Ніколи до нас не приходив листоноша. Пошта наша все доручувалася через дім дияконіс. Однак наступного дня раненько мене покликали з заувагою, що на мене очікує листоноша. Дійсно він приніс довго ждане відкликання наказу залишити границі Польщі. Я пояснюю це відтягання і в воєвідстві, і в старостві тим, що вони пробували ще змінити рішення міністерства й доконати свого, але цього зробити їм вже не вдалося.

Бог не прийняв жертви Авраама, Він ставив його тільки на пробу.

У вічності ми зробимо дивні відкриття. Те, що ми тут на землі часто уважали прикрим і неприємним, виявиться, що це були дивні шляхи Божі. Тому в Об'явленню св. Івана говориться про те, як велично в небі славиться Бог. Це ми бачимо, хоч би з цього місця: "По цьому почув я якби гучний голос великого натовпу в небі, який говорив: "Алилуя! Спасіння, і слава, і сила Господеві нашому, правдиві бо та справедливі суди Його..." (Об'явл. 19: 1 — 2). Там будемо все бачити в іншому світлі, як це нам видавалося на землі.

Таке сталося з цим моїм другим виселенням. Воно було мені конечно потрібне, бо без вияснення мого правно-

політичного становища в Польщі, я мав би вічні труднощі в моїй праці. А так я отримав чорне на білому, що в часі мого побуту в семінарії я нічим не провинився і заховувався взірцево. Самрадник Собоєцанський аж до 1939 року живо цікавився моєю особою і приобіцяв свою поміч.

Овочем цих моїх тяжких досвідчень і переживань, які я мусів витерпіти з боку польських державних чинників, за якими я пізніше побачив невидиму руку Божу, було те, що я навчився рахуватися з Божим премудрим проводом в особистому житті людини. Це мені дуже пригодилося в моєму дальшому житті.

Коли я приїхав літом 1932 року у Галичину до праці в Українській Євангельсько-Реформованій Церкві, то по кількох місяцях я був викликаний до староства в Коломиї з запитом, хто мені дозволив приїхати до Галичини? У дійсності я спеціального дозволу не мав, і тому мені порадили внести просьбу про дозвіл на перебування там. Я це зробив і мені такий дозвіл дали з заувагою, щоб я тільки займався справами небесними, а не земними, що остаточно було для мене samozрозумілим. Аж до вибуху війни в 1939 році, дійсно, я не мав клопотів з польськими адміністративними чинниками.

Оселившись в Галичині, я вніс до повітового староства заяву про мій офіційний перехід з православної в членни Української Євангельсько-Реформо-

ваної Церкви. Цією формальністю я оформив також свій зовнішній зв'язок із українським та світовим протестантським табором.

ПІСЛЯСЛОВО.

Я ще хотів би коротко порушити кілька питань, щоб мене ніхто зле не зрозумів. Ходить в першу чергу про моє теперішнє відношення до Української Автокефальної Православної Церкви та до українських баптистів.

Тому, що я вийшов з православ'я та став на дорогу українського, євангельського, церковно-реформаційного руху, я не маю ворожого наставлення ані до православних, ані до католиків. Я все ставився з пошаною до поглядів та переконань інших людей. З особливими симпатіями я ставився і ставлюся до автокефалістів митрополита В. Липківського, бо це була церква покликана волею українського народу до життя і там були вигляди на можливість дальших церковних реформ. Шкода було б, коли б православні українці завернули з цієї дороги до синодальщини та царгородщини.

Українські баптисти, особливо молодше покоління, зробили великі поступки в бік української національної свідомості і почали вживати в проповіді рідну мову та з патріотичного обов'язку цікавитися долею свого народу. Мені дуже приємно ствердити, що я між ними найшов багато щирих і правди-

вих братів у Христі, з якими я радо співпрацював і готовий далі щиро це робити.

Чому я пішов дорогою реформованого християнства, цебто християнства кальвіністичного напрямку, а не скажимо лютерського? Я ставлюся до світового лютеранізму з глибокою пошаною та ціню велике діло великого і незломного борця за розкріпачення правди Божої — Дра Мартина Лютера. Однак я уважаю, що нам українцям, реформований евангелізм є ближчий через той самий розподіл десяти заповідей Божих, який мають православні (лютерани мають такий, як у католиків); через більше соборноправний церковний устрій, через те, що рух наших баптистів уже поширений в Україні є ближчий віровизначчо до кальвінізму, ніж до лютеранізму, і тому легше можна буде з ним знайти спільну мову в будучині. Також в Америці український евангелізм стоїть на засадах реформованого християнства. Остаточно, евангельсько-реформоване визнання більше відповідало моїм переконанням, ну хоча би й в розумінні Господньої Вечері.

У зовнішній ділянці церковного життя я не є за тим, щоб ми сліпо наслідували, чи все пересажували з церковних практик інших народів. Ми маємо свою чудову церковну спадщину, і було б злочином її не шанувати і не плекати, оскільки вона не противиться духові Євангелії. Ми повинні свідомо працювати в напрямку творення реформи-

ваної церкви Українського Народу. З другої сторони ми хочемо вчитися від усіх церков, навіть і від католицької, і сприймати від них річі, що є вартісними і не перечать духові науки Христа.

Ми не руйнуємо церкви, ми її реформуємо, цебто очищуємо від всього, що носить сліди ідолопоклонного поганства та стоїть на перешкоді поклонятися Богові духом і правдою (Івана 4: 23).

**
*

Українці у розсіянні, а особливо новітня політична еміграція, несе не лише відповідальність і турботи про себе, але також і за рідний край, який позбавлений всякої свободи і не може себе ані боронити, ані належно розвивати жодних духово-культурних цінностей. Все краще, що мав наш нарід, має до часу переховуватися, плекатися й розбудовуватися на чужині. Мусимо думати й про будучину рідного краю. Це стосується і церковно-релігійного життя в Україні. У зв'язку з цим, я хочу тут мимохіть порушити дуже складну й делікатну, але не менш важливу справу українського віровизнання й церкви, про яку часто йде розмова між українцями різних віровизнань, і про що нераз можна почути і від українських протестантів.

У цій справі я хотів би дати слово проф. В. Ф. Марцінковському, який хоч і прожив більшість свого життя в Москві та в Росії, але є людиною українсь-

кого походження, і останньо виразно до цього признається. Його спосіб думання й відчущання відповідає нашому світосприйманню. На справу потреби російського віровизнання він висловив думки, які в однаковій мірі можна застосувати і до проблеми українського віровизнання і церкви. Він пише:

“Часто ставлять питання: Яке віровизнання переможе у Росії (у нашому випадку скажемо в Україні)? Чи це буде західній протестантизм, чи східне грецьке православне християнство?

Я особисто думаю, що в Росії буде російське християнство (ми скажемо: в Україні — українське), так само як в Німеччині є німецьке, а у Візантії було грецьке християнство. При цьому це буде свобідно прийняте християнство, а не накинене згори, з боку влади, до певної міри приписане, як було в 10-му віці, у час хрищення Русі.

Це буде християнство не 10-го, а 20-го віку, бо Дух Святий говорить і до сьогодні церквам.

Віру, що російська (у відношенню до нас скажемо — українська) душа дійсно вповні насититься лишень вселенським християнством, що ставатиме собою синтезу, цебто поєднання західньої мужньої активності та східньої, ніжно-жіночої споглядальности.

Цінності православного християнства, деякі його глибокі догматичні тлумачення, його співи й музика — повинні бути збережені й оживлені тою свідомою особистою вірою, на яку так ба-

гате свобідно-евангельське християнство.

Ця свідомість все більше проникає у серця віруючих обох церков”.

Далі проф. В. Ф. Марцінковський пише слідує: “Я закликав також стриматися від усіляких догматичних суперечок і визначень, бо що може збагнути тілесний розум людини, коли він “втручається у те, чого не бачив”.

Чи не ліпше, уникаючи розумування, — у глибокій мовчанці приймати Тайну Викуплення, а більше розмірковувати про моральні умови, про етику причастя, щоби бути гідним учасником Господньої Вечері” (В. Марцінковський: “Записки верующего” ст. 263 — 266).

Це все, чим я хотів доповнити порушену тему, словами вищого авторитету.

**
*

Щоб найкраще виконати свій обов'язок супроти переховання, плекання та розбудови українських церковно-реформаційних ідей, цебто українського евангельства на еміграції, чи в наших нових прибраних батьківщинах, найліпше це зробиться, коли українці-евангелики там, де вони творять більші гурти, будуть будуть об'єднані в свої українські евангельські громади; а там, де вони розкидані одиницями і тим змушені бути членами чужих церков, — коли вони будуть об'єднані членством в Українському Євангельському Об'єднанню. Ми мусимо в міру сил самі фінансу-

вати українську євангельську роботу, не жалючі на це засобів, бо всяка чужа поміч, яку нерозумно до часу треба прийняти вдячно, може бути тільки тимчасовою та доривочною, але й часто деморалізуючою. До того тяжко від чужинців вимагати належного зрозуміння українських церковно-реформаційних завдань, бо це в першу чергу наша чисто внутрішня справа. Тільки цим способом український євангельський рух зможе собі запевнити самостійний розвиток та незалежність. Треба дбати про те, щоб наша молодь, яка має релігійне зацікавлення, йшла на студії євангельської Богословії, бо нам все буде потрібний доплив робітників на Христовій Ниві. Наша ж молодь взагалі має дбати про знання рідної мови в чому їй мають помагати батьки.

А при всьому цьому треба пам'ятати, що оскільки наш рух має мати будучину, він мусить бути перенятий ентузіастичним місійним запалом. Він мусить дбати про безупинне поширення своїх ідей та з'єднання нових співборців. Для цього треба користатися: відвідуванням людей, запрошуванням їх на наші Богослуження, особистим свідченням словом та прикладним життям, поширенням християнської літератури, корисною суспільно-громадською працею і т. д. Розбудова і поширення видавництва книжок і періодичної літератури є дуже важним чинником в поширенні нашого руху. Тому, не тільки кожен з нас має сам купувати, передпла-

чувати свої євангельські видання та підтримувати їх пожертвами на пресовий фонд, але з'єднувати якнайбільше передплатників. На це мусять навіть бути в кожній громаді спеціально до цього призначені члени, або комітети. Ми ніколи не мусимо стомлюватися в поширенні євангельської свідомости в нашому народі. Пропаганда це є велика зброя в сучасному світі. А ми пропагуємо найбільшу справу, бо ідею Церства Божого.

Тому, що ми все ще є малим стадом в нашому народі, ми мусимо бути і організаційно і духово якнайтісніше сполученими, подібно, як це було колись з французькими гугенотами, котрі були запрягли собі взаїмну вірність непофальшованій Євангелії на життя та смерть. Тільки такий союз духа та вірності життєдайним ідеям Христа, зможе нас зробити побідним авангардом, що успішно здобуватиме нові серця та помножуватиме Христові лави.

Геть з мертвечиною, байдужністю та недбалістю. Ми є покликані бути носіями повноцінного, переможного, бадьорого та овочного життя, — бути людьми, в яких домує та якими керує сам Дух Святий.

**
*

Я не належу до людей, що скоро чимнебудь захоплюються, я маю нахил до глибших дослідів та застанови. Взяло майже 10 років часу, щоб я дозрів до

переходу в лоно євангельського християнства, але Бог мене переконав, де правда і я Йому вдячний, що Він з недовірка зробив мене віруючою людиною, а з мертвого й зовнішнього християнина, зробив мене людиною євангельських переконань. Він дав мені зрозуміти, що зреформоване, євангельське християнство, не є власністю тільки деяких народів, а всіх, що шукають кращого розуміння правди Божої людей.

Я вірю, що людина в духовному життю не має задовольнятися тими осягами, що вона вже за Божою поміччю здобула. Бог має для неї ще більше. Тому моїм стремлінням є жити у цій свідомості, що блаженні голодні та спрагнені правди, бо горе ситим, вони робляться трупами ще перед своєю фізичною смертю.

Бог вимагає від нас безупинного прогресу. Він хоче, щоб ми збагачувалися розумінням Його правди, волі та зростом у святості свого особистого життя.

Цю книжку можна виписувати по адресі:

Rev. W. Borowsky,
1141 Glynn Court
Detroit 2, Michigan.

ЗМІСТ:

Передмова	5
Соняшні роки	7
Початок “штундизму”	10
Революція	13
Українська Біблія	19
Зв'язок з Америкою	24
Перший виїзд в Галичину	32
Поляки виселяють мене з Волині	35
На вигнанні	38
Виїзд на студії до богосл. семінарії	41
Як я почав молитися?	48
Чому я став ворогом пияцтва?	50
І я потребую Спасителя	52
Геть з упередженням, пересудами та примітивізмом!	58
Спроба викинути мене з Польщі	65
Післяслово	71

